

# Emlékezés egy Emlékkönyvre

„Újra meg újra azt álmodom, hogy egy szobortalapzaton álok, hullik rám a hó, már belelep, kétségbeesetten igyekszem lekászálódni, de nem megy, semmiképpen nem.” Mindezt Bibó István mondta egykor Göncz Árpádnak, aki utóbb megörökítette a Bibó Emlékkönyvbe írt cikkében. Azóta — úgy tűnik — elkészült a szobor, sőt majd mindegyik politikai párt fölállította a magáét, s mégis oly sokan veszik semmibe a bibói életmű történetbölcséleti és etikai üzenetét. Vajon ki törődik ma az ő szellemi hagyatékával? Ki emlékszik akár csak a nevezetes Emlékkönyvre is?

Pedig az Emlékkönyv csupán betetőzése volt a hetvenes években kibontakozó Bibóreneszánsznak. Eredetileg közönségesnek, főhajtásnak készült Bibó István hetvenedik születésnapjára, de ő ezt már nem érthette meg, 1979-ben elhunyt, s így a könyvből 1981-ben immár Emlékkönyv lett. Kiadására a Gondolat Kiadó, melynek főajtóajtó, nem vállalkozott; végül szamizdatként jelent meg. A vaskos kötetnek lehetne szerzője volt. Úgy gondolom, itt az ideje, hogy nyilvánosságot kapjon mindazoknak a neve, akik akkor nyíltan vállalták a bibói életműhöz, illetve magatartáshoz való kötődést.

Tehát a szerzői névsor: **Andrásfalvy Bertalan, Bali Sándor, Beke László, Bence György, Berkovits György, Bertalan László, Bojtár Endre, Csalog Zolt, Csóóri Sándor, Csurka István, Csűrös Miklós, Dalos György, Domokos Mátyás, Donáth Ferenc, Duray Miklós, Éliás József, Endreffy Zoltán, Eörsi István, Erdei Sándor, Erdélyi Agnes, Fazekas László, Fekete Gyula, Fodor András, Fügédi Erik, Gáli József, Gelléri András, Göncz Árpád, Granasztói Pál, Halda Aliz, Haraszi Miklós, Hegedűs László, Horváth Barna, Illyés Gyula, Juhász Pál, Kántor Lajos, Kenedi János, Képes Géza, Kis János, Kiss Ferenc, Kiss Gy. Csaba, Kodolányi Gyula, Komlós Aladár, Konrád György, Kovács András, Kovács István, Krokovay Zolt, Lakatos István, Litván György, Márványi Judit, Mérei Ferenc, Mészöly Miklós, Molnár Gusztáv,**

**Németh Lajos, Niederhauer Emil, Oltványi Ambrus, Perjés Géza, Petri György, Rácz Pál, Radnóti Sándor, Réz Pál, Szalai Pál, Szántó Piroska, Szász János, Szilágyi Sándor, Szücs Jenő, Tamás Gáspár Miklós, Tordai Zádor, Tornai József, Vajda Mihály, Vályi Nagy Ervin, Varga Domokos, Vargyas Lajos, Vas István, Vezér Erzsébet, Weöres Sándor.**

A történeti hitelesség kedvéért hozzá kell tenni, hogy a szociológus Zsille Zoltán is adott cikket az Emlékkönyvbe, ám ezt a szerkesztőbizottság nem volt hajlandó közölni. (Lám a szamizdatban is működött cenzúra.) A kötetet azonban épp a sokszínűség, a „népfrontos” összefogás jellemezte, hiszen népiek és urbánusok, ötvenhatosak és hatvannyolcasok egyaránt szerepeltek benne, s nemcsak ellenzékiek kaptak helyet a könyvben.

Ez korántsem meglepő, ha a bibói örökség távlatosságára, egyetemes nézőpontjára gondolunk. A magyar politológiai irodalom huszadik századi történetében talán csak **Jászi Oszkár** és **Bibó István** volt képes — az elkerülhetetlen irányzatos elfogultságot is megélve, majd meghaladva — a magyar modernizáció súlyos kérdéseit úgy fölvetni, hogy a nemzeti és a szociális elem egyensúlyba és összhangba kerüljön. Maga Bibó úgy tudott reprezentatív teoretikusává válni a népi írók mozgalmának, hogy nem volt hajlandó eltekinteni e mozgalom korábbi tévtűjainek megvallásától és elemzésétől sem. S a koalíciós időszak demokratikus rendjének törekenységét érzékelve, elsőként emelt szót valamennyi hatalmi és eszmei szélsőség ellen, nem egyszerűen a demokrácia, hanem a magyarság jövőjét féltve. S végül 1956-ban, az erőszakkal megdöntött Nagy Imre-kormány államminisztereként nemcsak bölcsességével, a világpolitikai botrányt néven nevező és még ebben a helyzetben is a kiutat mérlegelő tervezeteivel vált a nemzeti akarat hiteles szóvivőjévé, hanem a teatralitást elutasító, szelíd és ugyanakkor hajthatatlan civil bátorságával is igazi példaképpé.

Bibó emlékét ápolni, szellemét megidézni tehát nem kis tett, nem akármilyen gesztus

volt 1981-ben. A személyes emlékezések és a bibói életművel való számvetések mellett az Emlékkönyv írásainak túlnyomó része a magyar demokrácia esélyeit latolgatta, a távoli múlt — Európa regionális különbségeit örökül hagyó — történéseit éppúgy figyelembe véve, mint a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján tapasztalható új fejleményeket. Bármenyire változatos volt a megközelítések nézőpontja, abban teljesen egységesnek tűnt a népes szerzőgárda, hogy a sztálinista hagyományt (annak valamennyi nyílt és leplezett változatát) és a jobboldali antidemokratikus eszmevilágot egyaránt elutasította.

Az Emlékkönyv sikere olyan nagy volt, hogy a Magyar Október és az ABC nevű szamizdat kiadók közös vállalkozásaként 1984-ben újra megjelent, sőt kiegészült egy pótkötettel, amely tartalmazta a korábban kihagyott Zsille-tanulmányt is, valamint az ún. „Knopp-jelentés” (teljes címén: Az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály tájékoztató jelentése az Agitációs és Propaganda Bizottságnak a Bibó-Emlékkönyvről) kivonatolt szövegét. Ez utóbbi igazi csemege volt, nem beszélve arról, hogy szinte egymagában „pótolta” a körülményekből adódóan elmaradt kritikái visszhangot. Talán érdemes innen is egy-két megállapítást idézni.

Figyelemre méltó, hogy bár a jelentés egészében politikailag kártékonynak ítéli az emlékkönyvet („Bibó István életútjának tanulságaira hivatkozva megkérdőjelezzük társadalmunk egész, 1945 óta megtett történelmi útját”), mégis igyekszik határozott különbséget tenni a kötet írásai között: „Jelentős különbségek vannak abban, hogy milyen mértékben és értelemben tartják elfogadhatónak Bibó gondolatait az egyes szerzők.

1. **Bibóhoz való viszonyuk az elemzés szempontjából nem értékelhető vagy elhanyagolható (vagy nem létezik): Komlós A., Erdei S., Weöres, Fodor A., Fazekas L., Rácz Pál, Andrásfalvy B., Vályi Nagy E., Illyés.**

2. **Mértéktartóan tudományos megközelítés: Németh L.,**

**Csűrös M., Beke L., Szücs J., Fügédi, Granasztói Gy., Oltványi A., Kántor Lajos (Kolozsivár).**

**Marrista tudományosságú elemzés Niederhaueré.**

**E szerzők Bibóhoz való viszonyja önmagában nem kifogásolható.**

3. **A Bibó személyét misztifikálók: Szántó P., Dalos, Vas I., Mérei, Göncz, Hegedűs László, Bali S., Perjés G., Csóóri, Képes G., Tornai J., Domokos M., Szász János (Bukarest).**

**Utólag saját életútjukban a szocializmushoz való viszonyukat megtagadók: Halda, Márványi.**

**Hitehagyott neofita túlbuzgók: Mérei, Réz Pál stb.**

4. **Nyíltan ellenzéki szerzők (..): Bence, Donáth, Eörsi, Gáli, Haraszi M., Kenedi, Kis, Konrád, Kovács A., Krokovay, Molnár Gusztáv (Bukarest), Radnóti, Réz Pál, Szalai Pál, Szilágyi S., Tamás Gáspár, Vajda.**

**Nem ennyire fekete, de majdnem: Erdélyi A., Berkovits, Varga D., Csurka, Vargyas, Mészöly, Tordai, Gelléri A.”**

Érthető, hogy ebből a szemzőgárdából az Emlékkönyv „koalíciós jellege”, a megvalósult „széles összefogás” tűnt legfennevetőbbnek, s a fenti osztályozás mintegy alapot adott a szerzők eltérő kezeléséhez és — ezáltal — megosztásához. Az illetékesek egységesen „elbeszélgettek”, másoknál munkahelyről való elbocsátás kezdeményeztek; a párttag szerzőket felszólították arra, hogy határozzák el magukat önmaguktól — különben jön a pártfegyelmi. Mindezt felidézve, szembeötölő évtizedünk — a nyolcvanas évek — elejének „diszkrét bája”.

Mint ahogy azona is eltűnőhettünk, hogy hova lett az Emlékkönyv szerzőinek hajdani egysége napjainkra, és hogyan végezte el az idő azt, amit a Pártközpontnak nem sikerült: politikai szembefordításukat. S ha most arra gondolok, hogy egy év múlva Bibó István születésének nyolcvanadik évfordulóját ünnepelhetnénk, nem kis bizonytalansággal nézek magam elé. Vajon kik fogják, és hogyan? Vajon ki fogja-e valaki is és egyáltalán?

V. Bálint Éva